

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรคือ การเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) โดยสัดส่วนของจำนวนประชากรในวัยทำงานและวัยเด็กลดลง เนื่องจากอัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ประชากรไทย โดยเฉลี่ยแล้วมีอายุที่ยืนยาวขึ้น จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร กล่าวคือ ประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุมิมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ประชากรในวัยเด็กและวัยแรงงานมีแนวโน้มที่ลดลง เพราะเหตุนี้กระแสการสร้างเสริมสุขภาพจึงได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก คุณภาพของผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยเฉพาะด้านสุขภาพ ได้รับการกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ของระบบสุขภาพเชิงรุก เพื่อให้สามารถจัดการเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพที่ซับซ้อนและมีความหลากหลาย แต่สามารถหลีกเลี่ยงหรือแม้แต่สามารถป้องกันได้ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2546) และสุขภาพยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญที่บ่งบอกถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศ โดยในปัจจุบันสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตมนุษย์และสุขภาพของประชาชน การเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอที่จะทำให้ทุกคนมีสุขภาพที่ดี ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของระบบสุขภาพ การที่ผู้สูงอายุจะมีสุขภาพที่ดีได้นั้น ผู้สูงอายุจะต้องสามารถที่จะพึ่งพาตนเองในด้านสุขภาพและสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลการบริหารจัดการระบบสุขภาพของตนเองได้ โดยถือว่าสุขภาพเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุทุกคนต้องช่วยกัน “สร้าง” สุขภาพ มากกว่าการ “ซ่อม” สุขภาพ

กระแสความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในปัจจุบันนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการป้องกัน การดูแล การรักษา รวมถึงการสร้างเสริมสุขภาพ (Health Promotion) ตลอดจนการจัดระบบบริการสุขภาพในระดับต่างๆ (Health Care Services) แต่เนื่องด้วยปริมาณข้อมูลมหาศาลที่เกี่ยวกับสุขภาพที่มีอยู่มากมาย และมีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วและตลอดเวลาในปัจจุบันทำให้บทบาทของศาสตร์ด้านการสื่อสารเพื่อสุขภาพ (Health Care Services) เริ่มเข้ามามีบทบาทและมีความต้องการที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้ เพราะการสื่อสารแบบเดิมที่เคยใช้กันเป็นหลัก คือ การสื่อสารมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคลเริ่มไม่น่าสนใจ และไม่สามารถที่จะครอบคลุมผลสัมฤทธิ์ทางด้านสุขภาพที่ต้องการได้ รูปแบบและกระบวนการสื่อสารจึงจำเป็นต้องพัฒนาทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้สามารถตอบรับและสอดคล้องกับความต้องการ

ที่หลากหลายในด้านสุขภาพของสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยุติธรรม และทั่วถึง (ชัยวัฒน์ ล้วนคงสมจิตร, 2549) เพราะในทุกวันนี้ผู้สูงอายุทุกคนมีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะโรคที่ไม่คิดเชื่อแต่มีความเรื้อรัง ซึ่งมีผลกระทบมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ เทคโนโลยีการสื่อสารต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงการรับรู้ของคนและสามารถโน้มน้าวให้ปฏิบัติตามได้โดยง่าย ทำให้การที่จะหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยงต่างๆ เหล่านี้ด้วยตนเองเป็นสิ่งที่ทำได้ยากขึ้น การพึ่งพาสังคมและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญ โดยผู้ที่มิบทบาทในการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนในชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน แกนนำชมรมสุขภาพ เป็นต้น ดังนั้น “สุขภาพ” จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาในทุกๆ ด้าน รวมถึงตัวบุคคลถือเป็นรากฐานสำคัญของชีวิต และปัจจุบันสุขภาพยังวางอยู่บนฐานที่ว่าด้วยเรื่องสุขภาพะ ทั้งมิติทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (จิตวิญญาณ) รวมทั้งมิติของคน ครอบครัว ชุมชน และสังคม (ประเวศ วสี, 2551) องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพและระบบสุขภาพจึงไม่ใช่เรื่องของระบบการแพทย์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของความร่วมมือกันของสังคม บทบาทที่สำคัญของเครือข่ายจึงจำเป็นต้องร่วมกันสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพด้วยการสื่อสารของเครือข่ายสุขภาพ เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดมีสุขภาพที่แข็งแรง อายุยืนยาวปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขที่สามารถเรียกได้ว่าเป็น “เครือข่ายสุขภาพ”

อภิชา น้อมศิริ (2552 : 4) เครือข่าย (Network) จัดเป็นกลยุทธ์การสื่อสารสุขภาพที่มีประสิทธิภาพอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดจากการสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และมีความต้องการร่วมกัน และ “เครือข่าย” กำลังกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความนิยมนำมาใช้ในการป้องกันพร้อมทั้งแก้ไขปัญหาของชุมชนรวมไปถึงการแก้ไขปัญหาสุขภาพที่นับวันยังมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายๆ ฝ่ายที่ต้องร่วมมือกัน แม้ว่าการทำเรื่องใดก็ตามแบบเครือข่ายจะเป็นเรื่องที่ดี แต่การสร้างเครือข่ายไม่ใช่เรื่องง่ายและมีเครือข่ายจำนวนไม่น้อยที่ก่อตั้งขึ้นมาที่มีกิจกรรมไม่สม่ำเสมอทำให้ต้องล้มเลิกไป ดังนั้น ความชัดเจนของเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย “ว่าทำไปเพื่ออะไร” จึงมีความสำคัญและทำให้สามารถกำหนดทิศทางกิจกรรมของเครือข่ายที่มีความชัดเจนได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2555 : 196) ได้ให้ความหมายของ “เครือข่าย” หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายร่วมกัน กลุ่มเครือข่ายนี้จะต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน หรือองค์กรเครือข่าย อาจหมายถึงองค์กรการบริหารเครือข่าย องค์กรสมาชิกเครือข่าย หรือภาพรวมขององค์กร

ที่มีความสัมพันธ์กันในแวดวงอะไรสักอย่าง แต่เครือข่ายองค์กรไม่ได้เน้นที่รูปลักษณะขององค์กร แต่เน้นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร

Adam Burke (Adam Burke, 1999 : 76 - 79 ; อ้างถึงใน อภิชา น้อมศิริ, 2552 : 5) กล่าวว่า การที่เครือข่ายจะดำรงอยู่ได้นั้นมีเหตุผลหลายประการ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็น ศูนย์รวมของการสนับสนุน เพื่อให้เกิดประโยชน์จากการมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อเป็น ช่องทางสำหรับแหล่งทุน และเครือข่ายเป็นเวทีในการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ

เครือข่ายองค์กรเป็นช่องทางที่มีคุณค่าอย่างยิ่งเหมาะสำหรับการดำเนินกิจกรรม ส่งเสริมสุขภาพของประชาชน จากการสังเคราะห์เครือข่ายในหลายประเทศ Starkey (อ้างถึงใน อภิชา น้อมศิริ, 2552 : 6) พบว่า เครือข่ายอาจจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานราชการ หรือหน่วยพัฒนาเอกชน บางครั้งอาจเกิดขึ้นแบบไม่เป็นทางการด้วยการวางแผนและการทำ กิจกรรมร่วมกันของบุคคลหรือองค์กรที่สมัครใจ โดยโครงสร้างของเครือข่ายมีได้หลายรูปแบบ แต่มีความสำคัญน้อยกว่ากระบวนการติดต่อกันหลายทิศทางของสมาชิกภายในเครือข่ายที่สามารถ จัดตั้งขึ้นในลักษณะการประชุม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การทดลอง การสัมมนา การเผยแพร่เอกสาร และการทำกิจกรรมร่วมกัน

อำเภอเมืองจันทบุรี ถือเป็นอำเภอที่มีเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าอำเภอหนึ่งและมี แหล่งท่องเที่ยวมากมาย จึงได้มีการหลั่งไหลของแรงงานและการย้ายถิ่นฐานของประชากรจาก ภาคอื่นๆ เข้ามาอาศัยอยู่กันมากขึ้น และในปัจจุบันอำเภอเมืองจันทบุรีมีจำนวนผู้สูงอายุประมาณ 12,536 คน (ข้อมูลจากระบบสถิติทางการทะเบียน กรมกิจการผู้สูงอายุ ณ 28 กุมภาพันธ์ 2562) ซึ่งถือว่ามีอยู่จำนวนไม่น้อย และผู้สูงอายุก็ต้องการการดูแลสุขภาพเพื่อให้มีสุขภาพร่างกาย ที่แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และต้องการหากิจกรรมทำเพื่อความผ่อนคลายยามว่างให้ร่างกาย และจิตใจมีความเบิกบาน แจ่มใส กลุ่มหรือชมรมต่างๆ ที่สร้างเสริมสุขภาพให้ผู้สูงอายุได้ทำ กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพในอำเภอเมืองจันทบุรีจึงเป็นเรื่องสำคัญในการที่จะสามารถรองรับและ ส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ มีการจูงใจ ชักนำ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างเสริมสุขภาพให้กับตนเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้สูงอายุในอำเภอเมืองจันทบุรีจึงเป็นอีก กลุ่มหนึ่งที่จะต้องได้รับการดูแลเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ สังคม “ผู้สูงอายุ” และการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุให้มีความเข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องมี การสื่อสารของเครือข่ายสุขภาพ พร้อมทั้งสร้างและพัฒนาเครือข่ายสุขภาพในระดับพื้นที่ให้คงอยู่ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในลักษณะการบูรณาการเพื่อสุขภาพที่ดี ของผู้สูงอายุบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงด้านสุขภาพในระดับครอบครัวและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการการสื่อสาร

เพื่อเสริมสร้างสภาวะของเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยอยากทราบว่า การจัดการการสื่อสารและเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรีเป็นอย่างไร และมีแนวทางการสร้างเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี ่อย่างไร เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยมาใช้เป็นแบบอย่างให้กับการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายด้านอื่นๆต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การสื่อสารสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทราบถึงการสื่อสารสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี
2. ทราบถึงรูปแบบการสร้างเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี
3. ได้แนวทางในการสร้างเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี และเครือข่ายอื่นๆ

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารสุขภาพที่ใช้ในการสร้างเครือข่ายการสื่อสารของผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มเป้าหมาย คือ 1. ผู้สูงอายุชมรมเบดมินตันจันทบุรี 2. ผู้สูงอายุชมรมลีลาจันทบุรี 3. ผู้สูงอายุชมรมเอโรบิกจันทบุรี 4. ผู้สูงอายุที่มาใช้บริการสวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ทุ่งนาเซย) รวมทั้งเก็บข้อมูลทางเอกสาร โดยใช้กรอบแนวคิดแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเครือข่ายสุขภาพ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารสุขภาพ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มาวิเคราะห์ส่วนต่างๆ ของการวิจัย โดยมีระยะเวลาการดำเนินงานวิจัยตั้งแต่ เดือนมกราคม 2563 ถึง เดือนมกราคม 2564 จนข้อมูลมีการอิ่มตัว

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

นิยามศัพท์

1. การจัดการการสื่อสารสุขภาพ หมายถึง กระบวนการสื่อสารสองทางระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารที่เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่ม ชมรม หน่วยงาน องค์กร มีการแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างกัน มีการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพได้ง่ายและทั่วถึง หรือมีวิธีการสื่อสารต่างๆ เช่น วิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นเกี่ยวกับสุขภาพ และการรับข้อมูลข่าวสารของกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิก ชมรมเบดมินตัน ชมรมลีลาศ ชมรมแอโรบิก และผู้มาใช้บริการสวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ทุ่งนาเขย) ในจังหวัดจันทบุรี

2. การจัดการเครือข่ายสุขภาพ หมายถึง การรวมตัวกันของบุคคล กลุ่ม ชมรม ที่มีความสนใจในเรื่องของสุขภาพเหมือนกัน มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ได้ทำกิจกรรมเหล่านั้นร่วมกัน และให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน

3. สุขภาพ หมายถึง สภาวะอันสมบูรณ์ของความเป็นอยู่ดี ได้แก่ (1) ทางกาย เช่น ร่างกายแข็งแรง มีพลังกำลัง สามารถทำงานหรือกิจกรรมได้ (2) ทางจิตใจ เช่น ไม่เครียด ไม่มีปัญหาชีวิต ได้แก่ ปัญหาทางการเงิน ปัญหาการทำงาน ปัญหาครอบครัว และปัญหาสุขภาพ (ปัญหาสุขภาพคือ โรคที่เป็นอุปสรรคต่อการออกกำลังกาย) (3) ทางปัญญา เช่น มีสติปัญญาดี เข้าใจสภาพความเป็นจริง มีคุณธรรมจริยธรรม และมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้ออาทร และ (4) ทางสังคม เช่น อยู่ร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้

4. ผู้สูงอายุ หมายถึง ประชากรชายหรือหญิง ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจันทบุรี ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถออกกำลังกายได้และไม่เป็นโรคที่เป็นอุปสรรคต่อการออกกำลังกายในที่นี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุชมรมเบดมินตัน ชมรมลีลาศ ชมรมแอโรบิก และผู้มาใช้บริการสวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ทุ่งนาเขย)

5. ชมรมสุขภาพของผู้สูงอายุ หมายถึง กลุ่มประชากรชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มารวมตัวกันเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่จัดตั้งเป็นชมรมหรือเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ใดๆอย่างหนึ่ง ที่ประกอบกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเขตอำเภอเมืองจันทบุรี ได้แก่ ชมรมเบดมินตัน ชมรมลีลาศ ชมรมแอโรบิก และผู้มาใช้บริการสวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ทุ่งนาเขย)

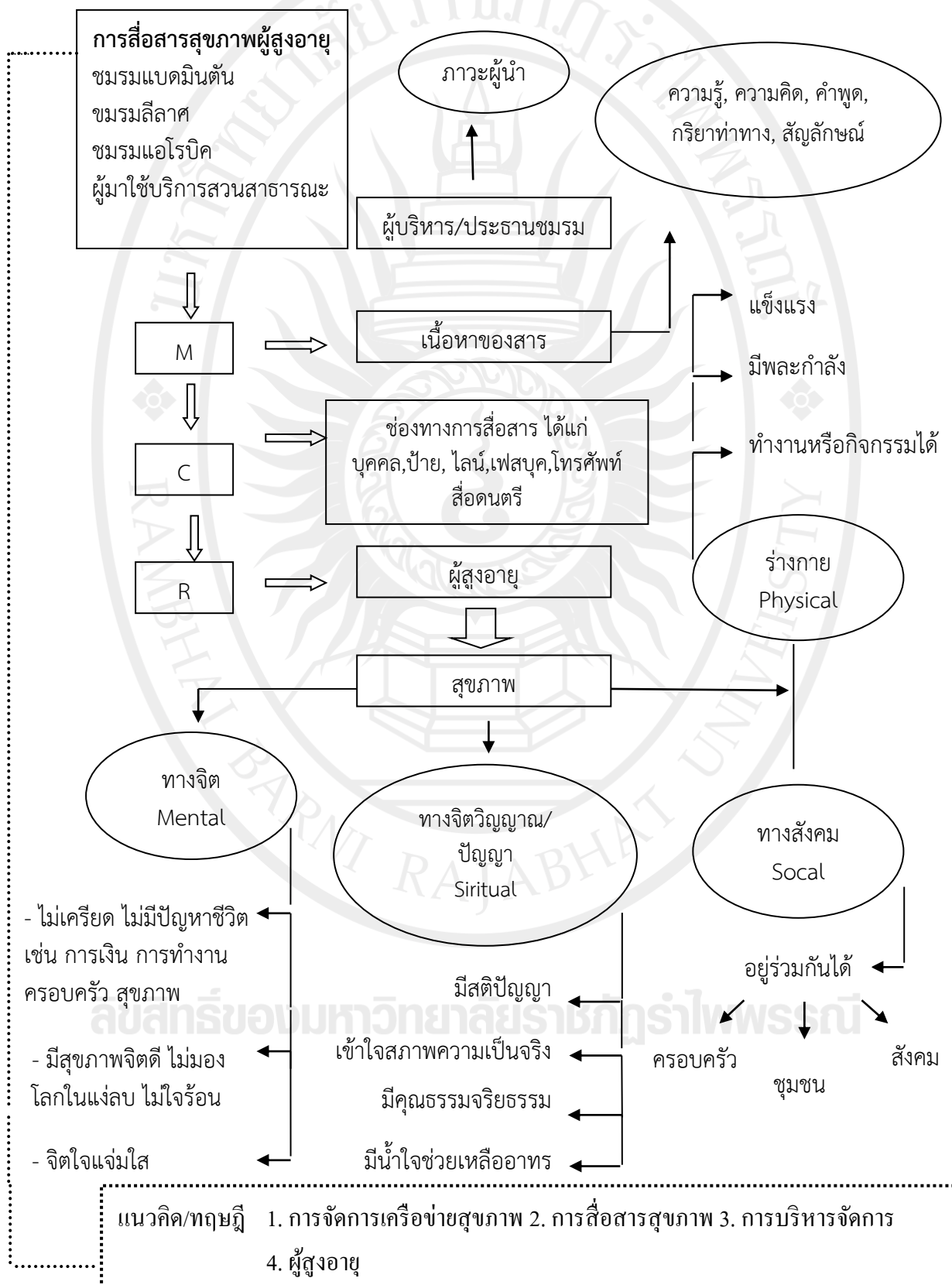
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

คำถามนำวิจัย

1. การจัดการการสื่อสารและเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี เป็นอย่างไร
2. แนวทางการสร้างเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี เป็นอย่างไร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การจัดการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างสุขภาพของเครือข่ายสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดจันทบุรี มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย